

chal; fortasse non diversum a capitibus quibusdam libri primi Originum. Similiter de Numeris quod Braulioni memoratur ex libro tertio, et de Hæresibus ex libro octavo. Etiam librum de Nominibus Legis et Evangeliorum et librum de Mysteriis Salvatoris peto latere in num. 13, 14, 15.

Librum Prophetiarum Isidori, pseudo-Luitprandus, p. 486, adversariorum ait se vidisse scriptum lingua Latina, Gothica; vulgari Hispana et Arabica.

Lucas Tudensis in Vita cap. 5, p. 340, nescio quod ejus *Alphabetum Papæ Judicium* memorat, et *alphabetum verbalium, Theologicarum distinctionum, alphabetum librorum, orationis.*

De *oratione Synodali* in synodo Hispanensi A. 636, paulo ante obitum habita, in qua Arii hæresin et Acephalitarum superstitionem condemnavit, mentionem facit Braulio, et scriptor Vitæ cap. 9, tom. I Act. Sanctorum April. p. 347.

Missale et Breviarium Hispanicis Ecclesiis præscriptum ab Isidoro non satis constat, atque dubitant viri eruditi Liturgiam *Mozarabicam* sive *Mixtarabicam* ad Isidorum auctorem referre. Confer W. E. Teaszelium de ritu Lectionum sacrarum § 51. *Legum etiam Wisigothicarum* libros XII, a Petro Pithæo, Paris. 1579, fol., et in Frid. Lindembrogii Codice Legum antiquarum, atque in tomo tertio Hispaniæ illustratæ editos, post Isidorum demum collectos docent. Confer Nic. Antonium tom. I, p. 269, 270.

De *Collectione Canonum, Conciliorum et Epistolarum Decretalium* adhuc ut ferunt inedita, certe diversa ab illa Isidori Mercatoris, vide quæ notavi tom. XI Bibl. Græcæ p. 13 seq. et 66, et Nic. Antonium tom. I, p. 270 seq.

Interciderunt commentarii allegorici in plures libros Vet. Test. et *litterales* universi. Vide supra n. 14.

Ventiam peto ab æquis lectoribus, si eorum sub oculis hic repræsentem omnium quotquot unquam audierim vel legerim, vetustissimum codicem Etymologiarum S. Isidori, quem servat Bibliotheca Malatestarum Casenatensis, librum, quem credo scriptum sæculo VII. Continet vero ille libros XXV,

• An Patronymicorum?

A nempe V ultra numerum quem editi præferunt. Id vero discrimen non inde provenit, quod addita sint quædam supra edita, sed ex diversa tantummodo disponendi operis ratione. Ita ergo distribuitur. Quatuor priores libri sunt ut in editis excepto quod libri IV, cap. 13, de initio medicine deest. In lib. V variat nonnihil Chronicon Isidori, quod incipit in hoc codice: *Ordinem Temporum*. Reliqui dein libri usque ad cap. 21, lib. XVIII pari passo cum editis procedunt, sed initium capituli 27 in editis est in codice initium libri XIX. Tum caput 20 lib. XVIII in editis est ibi liber XXI. Liber XXI incipit a cap. 52 lib. XVIII. Liber XXII est caput 60 libri XVIII. Liber XXIII exorditur a cap. 7 lib. XIX. Liber XXIV a cap. 20 libri XIX. Denique totus liber XXV libro XX editorum coheret. Additamenta illa, quæ in edito Parisiensi 1601, p. 209, seorsum dantur hic etiam, sed non omnia comparent ad marginem descripta, ut *talentum*, etc., *mina*, etc., *obolus*, etc., *siclus*, etc. Sunt vero hæc additamenta alterius et paulo recentioris manus, quam reliqua omnia. Variantes quædam occurrunt non contemnendæ, quas tamen ego majori diligentia annotare ex temporis angustia prohibitus sum. Unum hoc tantummodo non neglexi. Quo loco in edito lib. XIX, cap. 19, legitur *Canterium, Gallia, Gavia*; ibi est *Cauteria Lingulina*. Denique in uno libri eadem ac cætera monu versus isti leguntur:

Ut est labor agricolis (sic) vomere proscindere terras
Est mihi arundineus (sic) calamus sulcare novales.
Ille etiam tostas congaudet cernere messes,
Sic et ego livem lecto concludere versum (sic).

Libros de officiis nactus sum in altero ms. codice Lucensi, sæculo VIII scripto, atque in illo postrema duo illa capita desiderari animadverti, quæ et in Hittorpii editione desunt; sicut et ibi pariter iis-lem verbis, quibus et editus Hittorpianus totum opus concluditur.

Denique prætereundum haudquaquam dabo collectionem canonum Isidorianam evulgasse Romæ an. 1744 virum cl. Cajetanum Cenni, qui et adductis in Præfatione argumentis sincerum illum Isidori Hispanensis fetum esse demonstrat.

TESTIMONIA DE S. ISIDORO HISPALENSIS.

Sancti Braulionis, Casaraugust. episcopi, Prænotatio librorum D. Isidori.

Isidorus vir egregius, Hispanensis Ecclesiæ episcopus, Leandri episcopi successor et germanus, floruit a tempore Mauricii imperatoris, et Reccaredi regis; in quo quiddam sibi antiquitas vindicavit, imo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginavit: vir in omni locutionis genere formatus, ut imperito doctoque secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua vero opportunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Jam vero quantus

D sapientia fuerit, ex ejus diversis studiis et elaboratis opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Denique de iis quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemoravi. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretionem ea quæ confuse usu præferuntur sensu discrevit; Proceriorum librum unum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat Scripturæ, brevi subnotatione distinxit; de Ortu et Obitu Patrum librum unum, in quo eorum gesta, dignitatem quoque, et mortem eorum, atque sepulturam sententiali brevitate subnotavit; ad germanum suum

Fulgentium, episcopum Astigitanum, Officiorum libros duos, in quibus originem Officiorum, cur unumquodque in Ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo non sine Majorum auctoritate elicuit; Synonymorum libros duos, quibus ad Consolationem animæ, et ad Spem percipiendæ veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit; de Natura Rerum ad Sisebutum regem librum unum, in quo tam de Ecclesiasticorum Doctorum quam etiam de Philosophorum indagine obscura quædam de elementis absolvit; de Numeris librum unum, in quo Arithmeticam propter Numeros Ecclesiasticis Scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam; de Nominibus Legis et Evangeliorum librum unum, in quo ostendit quid memoratæ personæ mysteria significent; de Hæresibus librum unum, in quo Majorum secutus exempla, brevitate qua potuit, diffusa collegit; Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris papæ Gregorii Moralibus decoravit; Chronicorum, a principio Mundi usque ad tempus suum, librum unum nimia brevitate collectum; contra Judæos, postulante Florentina germana sua proposito virgine, libros duos in quibus omnia quæ Fides Catholica credit, ex Legis et Prophetarum testimoniis approbavit; de Viris Illustribus librum unum, cui nos ista subjunximus: *Monasticæ Regulæ* librum unum, quem pro Patriæ usu et invalidorum animis decensissime temperavit, de Origine Gothorum, et Regno Suevorum, et etiam Wandalorum Historia, librum unum; *Quæstionum* libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam supellectilem recognoscit; *Etymologiarum* codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris, quem quia rogatu meo fecit, quamvis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros divisi: quod opus omnimodo philosophiæ conveniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus divinarum humanarumque rerum scientia merito erit. Ibi redundans diversarum artium elegantia, ubi quæcunque fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt et alia ejus viri multa opuscula, et in Ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ novissimis temporibus suscitans (credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne usquequaque rusticitate veterasceremus), quasi quamdam apposuit destinam. Cui non immerito illud philosophicum a nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra urbe peregrinantes errantesque tanquam hospites, tui libri, quasi domum reduxerunt: ut possimus aliquando qui et ubi essemus agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum jura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo vero flumine eloquentiæ, et quot jaculis divinarum Scripturarum, seu Patrum testimoniis Acephalitarum hæresim confoderit, synodalia gesta coram eo Hispani acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antisitem eam asseruit veritatem. Obiit temporibus Heraclii imperatoris, et Christianissimi

A Chintilani regis, sana doctrina præstantior cunctis, et copiosior operibus charitatis.

Ex sancti Ildephonsi, Toletani episcopi, libro de Viris Illustribus.

Isidorus post Leandrum fratrem Hispalensis sedis provinciæ Bethicæ cathedram tenuit; vir decore simul et ingenio pollens: nam tantæ jucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, ut ubertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis, qui audisset non nisi repetita sæpius commendaret. Scripsit *Opera*, et eximia, et non parva, id est librum de Ortu et Obitu Patrum; librum *Lamentationis*, quem ipse Synonymorum vocavit; libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Judæorum; librum de Natura Rerum ad Sisebutum principem; librum *Differentiarum*; librum *Sententiarum*. Collegit etiam de diversis auctoribus, quod ipse cognominat, *Secretorum Expositiones Sacramentorum*, quibus in unum congestis, idem liber dicitur *Quæstionum*. Scripsit quoque in ultimo ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani episcopi librum *Etymologiarum*, quem cum multis annis conaretur perficere, in ejus opere diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi, Liuvanisi, Witterici, Gundemari, Sisebuti, Suintiliani, et Sisenandi regum: annis fere quadraginta tenens pontificatus honorem, insignemque doctrinam sanctæ gloriæ pariter et decorem.

Ex Sigeberti Gemblacensis libro de Viris Illustribus.

Isidorus Junior, Hispalensis episcopus, multa scripsit. Scripsit ad Braulionem episcopum viginti libros *Etymologiarum*. Scripsit librum *Proæmiorum* de libris Veteris et Novi Testamenti, quos in Canonem recepit Ecclesia catholica; de *Ecclesiasticis Officiis*, ad Fulgentium; de *Ortu, Vita et Obitu sanctorum Patrum*, qui in Scriptura laudibus efferuntur; ad Orosium, librum de *Significationibus Nominum*; ad Sisebutum, librum de *Natura Rerum*. Scripsit et librum de *Differentiis Verborum*; librum de *Proprietate Rerum*; librum *Sermonum*; librum *Ecclesiasticorum Dogmatum*. Scripsit *Synonyma*, ubi inducuntur duæ personæ: una hominis plangentis, altera rationis admonentis. Scripsit et *Lamentum Pœnitentis*, distinctum alphabeto, addita oratione. Scripsit de *Conflictu Virtutum et Vitiis* librum unum; de *Mysteriis Salvatoris* librum unum. Totum *Vetus Testamentum* simpliciter exponendo percurrit. Scripsit et alia sæculari literaturæ competentia, quæ commemorare nihil ad nos.

Obitus beati Isidori a Redempto Clerico recensitus.

Visum est mihi, ut tuæ sanctitati breviter exponerem, qualiter bonæ recordationis dominus meus Isidorus Hispalensis Ecclesiæ metropolitanus episcopus pœnitentiam acceperit, suamque confessionem erga Deum, vel homines habuit; vel quomodo de hoc sæculo ad cælum migrarit, fideli prænotationis meæ stylo, tuæ dilectioni notescerem. Quæ res me primum compulsi pro hac sollicitudine, quam ex amore in eum offertis, vestræ charitati gratias

agere; deinde, quia vera suppressere nequeo, et quod de eo, pauca de multis colligere potui, te orante, dicere cogor. Dum finem suum, nescio qua sorte, jam prospiceret, et fatigatum corpus aegritudine assidua subtiliter animæ natura prævideret, tantam elemosynam quotidianis diebus per sex pene menses, seu amplius, plusquam erat solitus pauperibus ab eo est erogata, ut oriente sole usque in vespere multis illis in accipiendam maneret substantiam. Post hæc vulnere percussus est, ita ut dum febris in corpore convalesceret, et cibum rejiceret debilitatus stomachus. Ad pœnitentiam convaluit, atque suos coepiscopos, Joannem scilicet et Aparium beatissimos, mox adesse fecit præsentem. Et dum a cellula sua ad basilicam sancti Vincentii martyris adduceretur, cuncta agmina pauperum clericorum, religiosorum omnium, cunctarumque hujus civitatis plebium cum vocibus et magno ululatu eum susceperunt, ut si ferreum possideret quispiam pectus, solveretur mox in lacrymas, et lamentum totus. Et dum in prædicti martyris basilicam juxta altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longius stare præcepit, ut in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantum, non illarum, circa eum cerneretur præsentia. Et dum a prædictis sacerdotibus ab uno cilicio, ab altero super se mitti..... exponere cinerem, expandens manum ad cœlum, ita exorsus est, dicens: Tu Deus, qui nosti corda hominum, et Publicano longe posito, dum pectus percuteret suum, dimitti peccata dignatus es; qui Lazarum dormientem de monumento post resolutionem carnis die quarta dignatus es resuscitare, et Abraham patriarchæ sinus eum recipere voluisti; suscipe in hac hora confessionem meam, et peccata, quæ innumerabiliter contraxi, ab oculis differ tuis: non reminiscaris mala mea, et juventutis delicta ne memineris. Tu, Domine, non posuisti pœnitentiam justis, qui non peccaverunt tibi; sed mihi peccatori, qui peccavi super numerum arenæ maris. Non inveniat in me hostis antiquus, quod puniat. Tu scis, quia postquam infelix ad onus istud, potius quam ad honorem, in hanc sanctam Ecclesiam indigne perveni, peccare nunquam sinivi; sed ut inique agerem, laboravi. Et quia tu dixisti: In quacunque hora peccator a viis suis revertent, omnes iniquitates suas traderes oblivioni: hujus præcepti memor sum tui. Clamo utique cum spe et fiducia ad te, cujus cœlos aspicere non sum dignus præ multitudinem peccatorum, quæ conversantur in me. Adesto et suscipe orationem meam, et mihi peccatori dona veniam postulata. Quod si cœli non sunt mundi in

conspectu tuo, quanto magis ego homo, qui bibi, quasi aquas, iniquitatem, et sumpsi, ut colostrum, peccatum. His igitur consummatis, corpus et sanguinem Domini cum profundo gemitu cordis, indignum se judicans, ab ipsis suscepit pontificibus. Deinde eorundem sacerdotum, et quicumque de clero erant, civium cunctarumque plebium veniam precabatur, dicens: Deprecor vos, sanctissimi Domini mei sacerdotes, sanctamque congregationem clericorum et populi, ut pro me infelici et pleno omni sorde peccati ad Dominum vestra porrigatur oratio: ut qui meo merito Dei non sum dignus impetrare clementiam, intercessu vestro merear consequi meorum veniam delictorum. Mittite mihi, obsecro, indigno, quod in unumquemque commisi verstrum: si quem contempsi odio, si quem rejeci impie charitatis consortio, si quem maculavi consilio, si quem læsi irascendo: dimittite nunc petenti, imo et pœnitenti. Et dum una voce omnes pro eo indulgentiam postulassent, et unicuique debiti sua vincula, vel chirographa condonassent, circumstantes iterum admonuit, dicens: Sanctissimi Domini mei episcopi, et omnes qui adsunt, rogo et obsecro ut charitatem invicem vobis exhibeatis, non reddentes malum pro malo, nec velitis esse susurro in populo, non inveniat in vobis hostis antiquus quod puniat, non reperiat a vobis relictum lupus rapax quem auferat, sed potius ereptam ab ore lupi ovem pastor suis humeris congraudens reportet ad hanc caulam. Igitur post hanc confessionem, vel orationem, residuam egenis et pauperibus mox dari jussit pecuniam. Cui tamen fideli sit dubium, ut non statim, dimisso omni facinore, associaretur societatibus angelorum? Interea se ab omnibus osculari stuluit, dicens: Si ex toto corde dimiseritis ea quæ in vos adversa vel prava usque hactenus intuli, dimittet vobis Creator Omnipotens omnia delicta vestra; ita ut sacri fontis unda, quam hodie devotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum, et hoc osculum inter me et vos maneat in testimonium futurorum. Completis his omnibus, ad cellulam reductus est, et post diem confessionis vel pœnitentiæ quartum pastorem jugiter curam, et finem suum consummavit in pace. Amen. Sub die pridie Kalend. April., luna XIX, æra DCLXXIV

Ex concilio Toletano VIII, cap. 2.

Nostri quoque sæculi doctor egregius, Ecclesiæ catholicæ novissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus, et (quod majus est) in sæculorum fine doctissimus, atque cum reverentia nominandus, Isidorus.

J, GRIALIS AD ETYMOLOGIARUM LIBROS ADMONITIO.

Origines verborum qui tradunt, sive se intra grammaticorum fines contineant, sive philosophandi studio latius evagentur, sive utrumque (quod sanctus Isidorus fecit) sequantur; periculosæ tractant plenum opus alex. Id quod non modo Plato, et Varro, Stoicique (quos hujus rei perstudiosos fuisse e Ciccone novimus), sed gravissimi quoque e nostris nimium experti sunt. Neque tamen ipsorum culpa, sed eorum vitio, qui quid illi spectarint, non sunt satis assecuti. Cujus rei caput illud est præcipuum, quod cum